

солідарності, спільності інтересів і цілей її членів, а також чуттєвій основі, стихійній волі цих членів усвідомлювати себе нацією і творити єдину організаційну цілісність [2, 137; 139].

Таким чином, Володимир Старосольський у своїх наукових працях обґрунтовує концепцію української національної держави в її етнічних межах, доповнюючи її детальним аналізом соціально – національної інфраструктури українського народу. Причому головну увагу він приділяє саме тим класам, які зберегли елементи українства, українську національну свідомість і зможуть відіграти вирішальну роль у відбудові української держави.

Література

1. Потульніцький В.А. Історія української політології. – К., 1992.
2. Старосольський В. Теорія нації. – Відень, 1922 р.

Ярослав Ганіткевич

м. Львів

ВКЛАД ЛІКАРІВ КАМ'ЯНЦЯ-ПОДІЛЬСЬКОГО У РОЗБУДОВУ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

Місто, в якому жив і працював видатний українець – Іван Огієнко, мало також своїх лікарів-патріотів, які займали важливе місце в становленні української медицини та охорони здоров'я. Коли на українських землях тільки почала формуватися цехова медицина, вже у 1557 р. у Кам'янці-Подільському засновано чисельний цех хірургів. У 1860 р. створено одне з перших Кам'янець-Подільське медичне товариство.

25 травня 1897 р. у Кам'янці-Подільському відкрито спеціальну побудовану, психіатричну лікарню; одну з найкращих у країні; в ній створено добрі умови для побуту хворих, ніколи не застосовувалося зв'язування та гальмівні сорочки, широко використовувалися наукові методи лікування, в т.ч. терапія працею; в лікарні працював відомий український психіатр Олександр Ющенко – перший психіатр – академік ВУАН.

У місті збудовано велику земську лікарню. У 1913 р. губернська земська лікарня у Кам'янці-Подільському мала 7 відділів на 240 ліжок. Протягом року в ній проводилося понад тисячу операцій.

У міській лікарні Кам'янця-Подільського більшість свого життя пропрацював Кость Григорович Солуха – лікар-гуманіст, громадський діяч, засновник Подільської "Просвіти", прихильник українського відродження. Народився він 17 травня 1861 р. у с. Коритне Балтського повіту Подільської губернії у сім'ї священника. Відзначався жертівністю, освіченістю, природною шляхетністю. Лікував убогих та допомагав їм. Працював лікарем у духовній семінарії Кам'янця-Подільського, викладав у товаристві сестер-

жалібниць, наражаючись на переслідування царської влади, організував місцеву українську Громаду, а пізніше (1906) – "Просвіту". Приятелював з Володимиром Чехівським, Михайлом Драй-Хмарою, Софією Русовою, Леонідом Білецьким, Дмитром Дорошенком, сестрою і донькою Михайла Грушевського. У роки Української національної революції брав участь в організації Українського Червоного Хреста, у роботі Всеукраїнської спілки лікарів. За деякими даними ректор Українського університету І.Огієнко запросив його працювати університетським лікарем. Помер 17 січня 1922 р. як лікар-подвижник, заразившись висипним тифом.

Значне місце займав Кам'янець-Подільський у роки Визвольних змагань, коли у жовтні 1918 р. І.Огієнко відкрив у ньому Український університет, у період перебування тут столичних органів. Коли 15 липня 1919 р. Українська Галицька Армія та її санітарна служба в складі 100 осіб із усім майном відступила за Збруч і стала на службу спільним збройним силам УНР, центром всієї санітарно-медичної служби УГА став Кам'янець-Подільський – тодішня тимчасова столиця Української Держави. Санітарну службу армії забезпечували 35 лікарів, діяли три польові лічниці, кожна на 250-300 хворих. Були також 4 неукомплектовані лічниці по 100-120 хворих кожна. Головним лікарем УГА на той час був полковник-доктор Андрій Бурачинський, санітарним шефом етапу – сотник-доктор Кость Тяничкевич. Командантом військового шпиталю в Кам'янці-Подільському став Володимир Білозор – лікар Українських Січових Стрільців та УГА, згодом на еміграції він опублікував нариси про медичну службу в роки Визвольних змагань [4, 76-82]. Корпусними лікарями було призначено лікарів Михайла Сегена, Роберта Ляндеса і Володимира Свідерського. Багато зусиль докладали лікарі для боротьби з епідемією тифу, яка лютувала в цей час.

16 листопада 1919 р. у Кам'янці-Подільському під час інспекційної поїздки помер від тифу Міністр охорони народного здоров'я та опікування УНР Дмитро Одрин – один із будівничих Української Держави в роки Національної революції. Служив начальником санітарного потягу, організував на фронті українські санітарні частини, працював у секретаріаті Центральної Ради, організував Український Червоний Хрест, у червні 1919 р. став Міністром охорони здоров'я і заступником Голови Ради Міністрів, налагоджував нову службу охорони здоров'я. Наступником його на короткий час став д-р К.Підбуцький, який очолив Військову медично-санітарну службу.

З Кам'янець-Подільським пов'язані імена українських лікарів-учених, репресованих тоталітарним режимом. Тут деякий час перебував видатний український вчений Олександр Григорович Черняхівський (1869-1939) – професор, завідувач кафедри гістології з ембріологією Київського медичного інституту (1919-1929), багатолітній голова Медичної секції ВУАН, автор оригінальних праць з гістології нервової системи і злоякісних пухлин, учений світової

слави. З приходом до Києва денікінців у вересні 1919 р. родина Черняхівських виїхала з Києва до Кам'янця-Подільського, де уже діяв відкритий за Гетьманату і очолюваний Іваном Огієнком Український університет. Незабаром проф. О.Черняхівський, Людмила Старицька-Черняхівська, їх донька Вероніка та Софія Русова від імені Українського Червоного Хреста та Союзу Українок виїхали до польських таборів інтернованих, щоб допомогти українським полоненим. Вони побували у Львові, відвідали львівські тюрми "Бригідки" і "Янівську", зустрічалися з митрополитом Андреем Шептицьким. Опісля побували в таборах у Пикуличах під Перемишлем та в Домб'ю біля Кракова, були у Варшаві, намагалися всяко полегшити життя арештованих і полонених.

Повернувшись до Кам'янця-Подільського, О.Черняхівський організував тут і очолив філію Всеукраїнської спілки лікарів. В перших днях липня 1920 р. він провів зібрання членів філії (13 чоловік), на якому обговорювалися питання про власний друкований медичний орган і про популяризацію медично-гігієнічних знань серед населення. Збори ухвалили приєднатися до "Лікарського вісника" у Львові, вибрали комісію в складі О.Черняхівського, В.Совачіва та В.Білецького. Доручено голові філії клопотати перед Міністерством здоров'я Української Держави про асигнування коштів для підтримки Лікарського вісника.

Пізніше О.Черняхівський одним з перших почав опрацьовувати українську наукову медичну термінологію, був співредактором анатомічного словника, переклав українською мовою підручники з гістології та ембріології. У 1929 р. арештований ГПУ та засуджений у сфабрикованій справі "СВУ". Його дружина Людмила Старицька-Черняхівська, відома як письменниця і драматург, член Центральної Ради, була репресована, а донька Вероніка загинула в застінках НКВД [2, 82-107].

Професором фізіології у Кам'янець-Подільському сільськогосподарському інституті працював Микола Тимофійович Геращенко – доктор медицини, учасник Медичної секції УНТ в Києві, автор низки наукових праць, редактор "Наукових записок" інституту, у 1933 р. репресований органами ГПУ. Народився він 1886 р. в м. Богодухів на Харківщині в сім'ї поштового службовця. Закінчивши медичний факультет університету, деякий час займався загальною лікарською практикою на Поділлі. Згодом став працювати як лікар-фізіолог у Кам'янці-Подільському в науково-дослідному інституті птахівництва старшим спеціалістом, викладав курс "Фізіологія дрібних звірят" у Кам'янець-Подільському сільськогосподарському інституті, отримав звання професора. Брав активну участь у науковій роботі інституту, опублікував ряд наукових праць, як редактор організував видання "Наукових записок" інституту. Став активним членом Медичної секції Українського наукового товариства в Києві, в 4-му томі збірника секції опублікував 4 праці з методики фізіологічних досліджень [2, 180-182].

Кам'янець-Подільський сільськогосподарський інститут створено у 1921 р. при реорганізації Кам'янець-Подільського українського університету, заснованого в Українській Державі у 1918 р., першим ректором якого був І.Огієнко. В інституті працювала група українських викладачів та професорів, які були зацікавлені у розвитку української науки, продовженні і розвитку традицій Українського університету. За свої кошти, дуже обмежені в ці роки господарювання більшовицької влади, вони вирішили видавати наукові праці вчених інституту. Перший том "Наукових записок" вийшов у 1924 р., в ньому, зокрема, опубліковано працю Миколи Геращенка з фізіології серця черепашки.

У другому тому записок, виданому в 1925 р. під редакцією проф. М.Геращенка, опубліковані три його праці: про периферійний апарат нюхової комірки, пристрій для реєстрації функцій та про спіральну схему природної системи елементів. У наступному третьому тому записок опубліковано чотири наукові праці М.Геращенка з різних проблем фізіології. Протягом наступних трьох років (1927-1929) проф. М.Геращенко видав три томи записок, опублікував у них свої праці про гладеньку мускулатуру уретральних залоз людини, фізіологічну активність препуціальної системи, циклічність у функціонуванні молочних залоз та одну працю про нові способи консервування м'яса, птиці та риби.

Тематика праць проф. М.Геращенка свідчить про велику його ерудицію та широкі наукові інтереси, його цікаві дослідження та оригінальні ідеї мали стати помітним вкладом у розвиток фізіологічної науки в Україні.

А.Величківський, який у той час працював у Кам'янці-Подільському, характеризує проф. М.Геращенка як людину, що повністю присвятила себе науці та праці для свого народу. Він побудував собі будинок на периферії міста, де приймав хворих, переважно селян; розмовляв з ними рідною мовою, все терпеливо пояснював, часто нічого не брав з хворих, а нерідко сам допомагав їм. Це зумовило велику його популярність серед народу. Селяни називали його "наш лікар", в торгові дні біля його будинку збиралося біля 50 возів з хворими [1].

Український навчальний заклад, заснований в роки Української національної революції, в якому панували українська мова і український дух, ставав усе більш невідомим більшовицькій системі. У 1929 р. влада заборонила видання редагованих М.Геращенко "Наукових записок", а в 1934 р. ліквідувала Кам'янець-Подільський сільськогосподарський інститут, хоч на словах піклувалася про розвиток науки в Україні та відкривала нові, повністю підпорядковані партійним інстанціям русифіковані наукові й навчальні заклади.

За рік до ліквідації інституту, 3 лютого 1933 р., проф. М.Геращенко заарештувало ГПУ. Його звинуватили за статтю 54-11 КК УРСР у приналежності до української військової організації ("УВО").

Постановою трійки при колегії ГПУ УРСР від 3 грудня 1933 р. Михайла Тимофійовича Герашенка засудили до 5 років позбавлення волі у концтаборах ГУЛАГу. Дружину його та дворічну дитину також депортували у віддалені райони Середньої Азії. За даними кримінальної справи звільнений з ув'язнення 1 червня 1936р. [3]. У 1957-58 рр. працював викладачем Кам'янець-Подільського сільсько-господарського інституту. 2 квітня 1958 р. М.Герашенко реабілітований Верховним Судом УРСР. Помер у Кам'янці-Подільському 15 травня 1963 р. В історії фізіології в УРСР не згадувався.

У Кам'янці-Подільському в сім'ї вчителя Якова і Ганни (з родини Гладишів) Підгаєцьких 1889 р. народився Володимир Якович Підгаєцький – видатний український вчений-гігієніст, професор медичного факультету Українського державного університету в УНР та Київського медичного інституту (1918 – 1929), засновник першої в Україні кафедри гігієни праці, завідувач Інституту фізкультури Науково-педагогічної комісії ВУАН, засновник першої української наукової школи гігієністів праці. Автор понад 50 наукових праць і кількох підручників з гігієни праці, активний учасник українських визвольних змагань 1917-1920 р., член Центральної Ради. Засуджений 1930 р. у сфабрикованому ГПУ процесі "СВУ" і засланий на Соловки, розстріляний більшовиками 3 листопада 1937 р. [2, 38-53].

Він брав активну участь в українській національній революції, у відновленні української державності, став діяльним членом партії українських соціал-демократів, обирався до складу Центральної Ради. Прізвище Підгаєцького зустрічається в документах Української держави того часу. Зберігся документ:

"Наказ Армії Української Держави ч 13, 13-го травня 1918 року.

По наказу ЯСНОВЕЛЬМОЖНОГО ПАНА ГЕТЬМАНА призначаються: По головній Санітарній Управі: ...виконуючим обов'язки лікаря 9-ї кінної дивізії – Підгаєцький...

Військовий Міністр Отаман РОГОЗА.

З оригіналом згідно: Т.В.О. Начальника Канцелярії Військового Міністерства Отаман КОВАЛЕВСЬКИЙ".

28 жовтня 1918 р. наказом того ж Військового Міністра дивізійний лікар 1-ї кінної дивізії Підгаєцький Володимир був призначений молодшим лікарем 22-го пішого Канівського полку.

Близько 1915 р. у с. Левада біля Кам'янця-Подільського після закінчення Університету св. Володимира працював лікарем Дмитро Лаврінович Горбенко – лікар і громадський діяч, уродженець Артемівки на Катеринославщині (р.н. 1889). Пізніше працював у Харкові фтизіатором, входив до складу медичної секції Всеукраїнського товариства культурного зв'язку із закордоном. У період УНР брав участь у формуванні медико-санітарної служби, був членом Військово-санітарної місії УЧХ в Німеччині, очолював Віденську філію місії. Заарештовувався 1933 р., вдруге заарештований 13 лютого 1938 р., розстріляний більшовиками у жовтні 1938 р.

Серед сучасних відомих українських лікарів-науковців також є чимало уродженців Кам'янця-Подільського. Тут народився Аполлон Максимович Белоус – доктор медичних наук, член-кор. АН УРСР (з 1988 р.), головний науковий працівник відділу кріобіології систем репродукції Інституту проблем кріобіології та кріомедицини НАН України (з 1994), завідувач філіалу кафедри біохімії Харківського державного університету, українець, автор (співавтор) понад 300 наукових праць, зокрема 16 монографій (російською мовою).

У с. Велика Слобідка Кам'янець-Подільського району народився Семен Семенович Лаврик (1915-1990) – член-кор. АН УРСР (з 1979 р.), директор Станіславського (нині – Івано-Франківськ) медичного інституту (1953-1954), перший заступник Міністра охорони здоров'я УРСР (1954-1960), директор Київського НДІ гематології та переливання крові (1960-1970), ректор Київського медичного інституту (1970-1984), голова Українського товариства лікарів-гематологів. Наукові праці його сприяли впровадженню в практику пересадки кісткового мозку, створенню його запасів для довгострокового зберігання при низьких температурах (використано при лікуванні потерпілих від аварії на ЧАЕС).

У с. Гуменці Кам'янець-Подільського району народився (1938 р.) Валентин Францович Мислицький – доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри патологічної фізіології Буковинської державної медичної академії (з 1989 р.), автор понад 175 наукових праць, що стосуються впливу лімбічної системи мозку на стан ендокринних органів, кількох посібників українською мовою.

Було б добре, якби наші сучасники, лікарі і вчені краю, які працюють на ниві науки і охорони здоров'я, активніше відроджували і продовжували ті ідеали і традиції, яких дотримувалися і за які віддали життя славні їх попередники.

Література

1. Величківський М. Знищення с/г науковців у Кам'янці-Подільському // Записки НТШ. Збірник на пошану українських учених, знищених большевицькою Москвою. Накладом осередку праці НТШ в Чикаго. Редактор Марія Овчаренко. – 1962. – Т. 173. – С.347-354.
2. Ганіткевич Ярослав. Українські лікарі-вчені першої половини ХХ століття та їхні наукові школи. Біографічні нариси та бібліографія // Львів: В-во НТШ і ін., 2002. – 542 с.
3. Державний архів Хмельницької області. – Ф.Р. – 6193, оп.12, спр. П – 5966, т.1, арк. 81, 83, 84, 91; т.2, арк. 174, 177, 197, 249, 437, 438, 445, 447.
4. Щуровський Володимир. Лікарі і медики у Визвольній війні // Лікарський збірник. НТШ, Нова серія. – 1996. – Т.ІІІ. – С.69-87.

Анотація

Ярослав Ганіткевич. Вклад лікарів Кам'янця-Подільського у розбудову української державності.

У статті говориться про лікарів – громадських діячів і науковців, життя або діяльність яких були пов'язані з м. Кам'янець-Подільським у період Української національної революції та пізніше. Приведені дані про О.Черняхівського, М.Герашченка, В.Підгаєцького, К.Солуху та ін.

Yaroslav Hanitkevych. The contribution of the doctors from Kamyanets-Podilsky in construction the Ukrainian State .

In clause is spoken about the doctors – public figures and scientist, which life or activity were connected with Kamyanets-Podilsky in the period of Ukrainian national revolution and later. The data about O.Cherniakhivskiy, M.Herashchenko, V.Pidhayetskiy, K.Soluha etc. are given.

Сергій Стельникович

м. Житомир

ПОЛІСЬКА СІЧ – НЕВІДОМИЙ СЛІД ВЕЛИКОЇ ІСТОРІЇ

Одним з тих, хто до останніх днів свого життя не полишав справи служіння рідному народу, був Іван Іванович Огієнко, уродженець Житомирщини. І.Огієнко займався дослідженням практично всіх сфер духовного життя свого народу – питань мови, культури, історії... Відродження нації ж він пов'язував з конкретними особистостями.

Серед таких особистостей і сучасників Івана Огієнка був Тарас Боровець, під керівництвом якого був національний рух опору на півночі Житомирщини, який з початком німецько-радянської війни організував його в "Поліську Січ" – своєрідну повстанську військову організацію в тилу ворога.

Оскільки мемуарна література Т.Бульби-Боровця, видана на Заході, а саме: "Кредо революції" (Париж, 1946), "Збройна боротьба України (1917-1950)", "Армія без держави" (Вінніпег, 1981) – має суб'єктивний характер, то основними джерелами для вивчення його національно-повстанської діяльності є документи німецьких, радянських і партійних архівів, а також документальні матеріали ОУН-УПА. Значна частина цих матеріалів, де згадується "Поліська Січ", вже упорядкована і видана істориками В. Косиком [1, 9-357] та В.Сергійчуком [2, 8-294].

У діяльності "Поліської Січі" є багато дискусійних та малодосліджених питань, зокрема щодо її утворення та чисельного складу, який у різних джерелах наводиться по-різному (від 2-х до 10-ти тис. чоловік). Ускладнює роботу дослідників і те, що про її внутрішнє життя немає ґрунтовних свідчень.